

Barn som anhöriga – lagstiftning och organisation i Sverige

Barn som anhöriga

I Sverige har behoven hos "barn som anhöriga" eller "närstående" uppmärksamats på allvar relativt nyligen. Begreppen är inte allmänt kända, men används allt mer, medan benämningen unga omsorgsgivare inte är etablerad alls. Det finns dock barn med en orimlig ansvars- och omsorgsbörda i sin familj. Enligt en kartläggning har ca 7 procent av 15-åringarna ett sådant ansvar.

Lagen ger ett starkt stöd för barn

Socialtjänstlagen lägger ett starkt ansvar på de 290 kommunerna i landet för att ge barn skydd och stöd och för att barn ska få växa upp under goda och trygga förhållanden. Därmed har den kommunala socialtjänsten ett tydligt ansvar för stöd till barn i svåra livssituationer. Vi har också en bred skyldighet för myndigheter och professionella att anmäla till socialtjänsten vid misstanke om att ett barn kan riskera att fara illa. Föräldrar och barn över 15 år kan också själva ansöka om insatser från socialtjänsten. Det kan t.ex. vara att få en kontaktperson eller kontaktfamilj som stöd. Enskilda och familjer kan också få försörjningsstöd vid en otillräcklig ekonomi. Oftast är det särskilda enheter inom socialtjänsten som gör utredningar om barns behov och föreslår insatser.

Det finns även en särskild lag med rättighet till stöd från kommunerna för personer med vissa funktionsnedsättningar, lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS.

I socialtjänstlagen finns också en skyldighet för kommunerna att ge sina invånare stöd i sin livsföring som de inte kan få på annat sätt. Bland annat finns en bestämmelse om stöd till den som vårdar en nära anhörig.

Svensk lagstiftning är tydlig med att föräldrar har ansvar för omsorgen om sina barn tills de fyller 18 år. Därmed är tanken främmande att barn omvänt skulle ha ansvar för omsorg om sina föräldrar eller någon annan i familjen. Lagstiftningen förutsätter att sådant stöd ges av samhället och inte ska vila på minderåriga.

Tydligt ansvar för hälso- och sjukvården

Hälso- och sjukvården är i huvudsak ett ansvar för landsting och regioner, totalt 21 i landet. År 2010 infördes en bestämmelse i hälso- och sjukvårdslagen med en skyldighet för vården att särskilt beakta barns behov av information, råd och stöd när en förälder eller någon annan som barnet bor med vårdas för missbruk, psykiatriska problem, allvarlig sjukdom eller oväntat avlider. Bestämmelsen är unik, eftersom den lägger ansvar för barns behov på personal som möter vuxna patienter.

Det tar tid innan vården har byggt upp rutiner och kompetens för att kunna ta detta ansvar fullt ut. Socialstyrelsen verkar tillsammans med Nationellt kompetenscentrum anhöriga (Nka)

i samarbete med ansvariga för hälso- och sjukvården i olika regioner för att bestämmelsen ska bli känd och tillämpad. Bland annat finns det en webbutbildning som stöd för personalens kompetensutveckling. Se www.anhoriga.se, www.socialstyrelsen.se/barnochfamilj, www.kunskapsguiden.se

Omfattande utvecklingsarbete

Socialstyrelsen har i ett omfattande uppdrag från regeringen sedan 2011 initierat en rad registerstudier, kunskapsöversikter, utvärderingar och kartläggningar inom området. Nka har publicerat dessa, ett 20-tal rapporter som ger mycket ny kunskap om barn som anhöriga och unga omsorgsgivare som nu ligger till grund för fortsatt arbete för att utveckla och stärka stödet. www.anhoriga.se/barnsomanhoriga.

Utvecklingsarbetet riktar sig till ansvariga och personal inom socialtjänsten, hälso- och sjukvården samt förskola och skola. Det finns även ett nätverk för forskare inom området. Vi samarbetar också med idéburna organisationer, som kompletterar det samhällseliga stödet och ofta är pionjärer genom att de uppmärksammar problem och behov och skapar nya stödinsatser. Ibland utför de också insatser på uppdrag av det offentliga.

Familjeperspektiv behövs

Utvecklingen inom den offentliga vården och omsorgen har gått mot en ökad individualisering och specialisering. Det måste till aktiva insatser för att skapa och upprätthålla ett samarbete mellan enheter och verksamheter för att få ett helhets- och familjeperspektiv. Här försöker vi driva på utvecklingen.

Olika former av stöd

Stödet till barn kan ges genom stöd till föräldrarna, familjen och direkt till barnen. Stöd till föräldrarna kan handla om stöd i föräldraskap och stöd i att se barns behov. Ett sätt att ge stöd till barn är att de får adekvat information om missbruket eller sjukdomen. Barn kan behöva stöd inom förskola och skola för att kunna ta del av verksamheten och klara skolarbetet. Det är också rätt vanligt med stöd i form av så kallad psykoedukativ gruppverksamhet för barn, allt oftare i kombination med samtidiga grupper för föräldrar. Syftet är att avlasta skuld och skam, utbyta erfarenheter med andra i liknande situation och få mer kunskap. Även om många kommuner och idéburna organisationer kan erbjuda sådan gruppverksamhet är det ibland svårt att motivera barn och föräldrar att delta. Även webbaserat stöd till olika grupper av barn som anhöriga finns.

Utvecklingsområden

Att unga omsorgsgivare tar ett orimligt ansvar och riskerar att få sämre skolresultat och hur samhället kan avlasta dem genom stöd i vardagen till föräldrarna och familjen är ett viktigt utvecklingsområde.

Stödet till späda barn som anhöriga behöver utvecklas, där befintliga system inte har tillräckligt fokus och ofta saknar specifik kompetens.

Att uppmärksamma barn i situationer då en förälder eller annan närstående råkar ut för allvarliga och livshotande händelser är ett område där vi bedriver ett intensivt utvecklingsarbete.

Även barn till föräldrar med neuropsykiatriska tillstånd behöver uppmärksammas. Det pågår arbete med att ta fram särskilt stöd i föräldraskapet till dessa föräldrar.

Barn som anhöriga och unga omsorgsgivare med utländsk bakgrund är ytterligare en grupp som behöver uppmärksammas särskilt, eftersom det finns en ojämlikhet i såväl hälsa som vårdutnyttjande mellan olika grupper.